

Apžvalgos

APIE BALTARUSIJOJE SURASTUS PANEVĖŽIO MOKYTOJŲ SEMINARIJOS (1872–1918) DOKUMENTUS

Panevėžio mokytojų seminarija buvo įsteigta Rusijos caro Aleksandro II 1872 m. birželio 27 d. įsaku. Rengė mokytojus Kauno gubernijos pradinėms mokykloms. Priklausė Vilniaus švietimo apygardos valdybai. Dėl vykdytos rusinimo politikos į ją buvo priimami tik stačiatikių tikėjimo asmenys. Daugelis jų buvo atvykę iš Minsko ir kitų gubernijų. Kad tapę mokytojais galėtų susikalbėti lietuviškai, seminaristai buvo mokomi lietuvių kalbos. 1906–1908 metais seminarijoje lietuvių kalbos mokytoju dirbo Jonas Jablonskis. Tuo metu joje mokytiis leista katalikų tikėjimo ir kitų konfesijų vaikams.

Prasidėjus Pirmajam pasauliniam karui, 1915 metų vasarą Panevėžio mokytojų seminarijos personalas ir mokiniai evakuoti į Mstislavlį, Mogiliavo guberniją. Kartu su inventoriu, biblioteka čia buvo išvežtas ir seminarijos archyvas. Juozapo Kazakevičiaus memuaruose „Amžiaus kronika“ pateikiama duomenų, kad seminarijos archyve buvo saugomi iki 1863 metų Troškūnuose, Palėvenėje, Biržuose buvusių gimnazijų, kitų progimnazijų ir parapinių mokyklų dokumentai (Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekos Rankraščių skyrius, f. 112-3, l. 59).

Po karo Panevėžio mokytojų seminarija atgal į Lietuvą negrįžo. Seminarijos veikla evakuacijoje ir jos archyvo likimu niekas nesidomėjo. Buvo manoma, kad jis neišliko. Ieškant seminarijos pėdsakų Mstislavlyje, pirmiausia kreiptasi į Mstislavlio istorijos-archeologijos muziejų, iš kur buvo gautas atsakymas, kad Pirmojo pasaulinio karo metais Panevėžio mokytojų seminarija tikrai buvo evakuota į Mstislavlį, bet muziejus apie jos veiklą jokių duomenų neturi. Vėliau Baltarusijos nacionaliniam

istorijos archyvui internete paskelbus fondų sąrašą, rasta netikėta žinia, kad archyve saugomą fondą Nr. 2419 sudaro Mstislavlio ir Panevėžio mokytojų seminarijos dokumentai. 2011 metais iš šio archyvo gautas patvirtinimas, kad šiame fonde tikrai saugomi Panevėžio mokytojų seminarijos dokumentai ir nustatyta tvarka su jais galima susipažinti archyvo skaitykloje.

Panevėžio apskrities archyvo 2012 metų veiklos plane priemonei „Identifikuoti iš Lietuvos išvežtus ir kitus su Lietuva susijusius dokumentus bei atlikti jų paiešką“ įgyvendinti numatyta komandiruotė į Baltarusijos nacionalinį istorijos archyvą. Nuvykus į Minską ir susipažinus su šiame archyve saugomais Panevėžio mokytojų seminarijos dokumentais, buvo išsiaiškintas jų kiekis ir sudėtis, surinkti duomenys apie seminariją evakuacijoje.

Pirmaisiais mokslo metais į Mstislavlį perkeltaje Panevėžio mokytojų seminarijoje mokėsi 76 mokiniai, iš jų 3 lietuviai. Vėlesniais metais mokinių padaugėjo iki 90. Visi jie gaudavo stipendijas arba Tatjanos komiteto pašalpas, gyveno nuomojamuose privačiuose butuose. Seminariją priglaudė Mstislavlio pradžios mokykla, užsiėmimai vyko antra pamaina. Yra duomenų, kad 1918 metų pradžioje buvo svarstomas tolesnis lietuvių kalbos mokymas seminarijoje.

Baltarusijos nacionalinio istorijos archyvo pirmtakas Baltarusijos TSR centrinis valstybinis istorijos archyvas iki 1963 metų, kol persikėlė į Minską, buvo įsikūręs Mogiliave. Kaip ir kada į šį archyvą pateko Panevėžio mokytojų seminarijos dokumentai, neaišku. Žinoma tik viena, kad 1947 metais į šiame archyve sutvarkytų Mstislavlio pedagoginių kursų ir Panevėžio mokytojų seminarijos

bylų apyrašą buvo įrašyti 83 apskaitos vienetai, dokumentų chronologinės ribos – 1904–1921 m.

Iš šio apyrašo baigiamojo įrašo dar matyti, kad 1952 m. gegužės 13 d. aktu Nr. 5 1920–1921 metų Mstislavlio pedagoginių kursų 14 bylų buvo perkeltos į kitą archyvą ir prijungtos prie Mstislavlio pedagoginio technikumų dokumentų fondo. Panevėžio mokytojų seminarija 1918 metais buvo pervadinta į Mstislavlio mokytojų seminariją. Fondas šios seminarijos vardu pavadintas pagal vėliausią dokumentų sudarytojo pavadinimą. 1950, 1951, 1960, 1965 metais fondas papildytas 5 naujomis bylomis. Šiuo metu į fondo apyrašą įrašytos 74 bylos, iš kurių 71 priklauso Panevėžio mokytojų seminarijai arba yra su ja susijusi. Iš jų 39 yra iš 1904–1914 metų laikotarpio ir buvo atvežtos iš Lietuvos, evakuacijoje sudarytos 32 bylos. Tai pedagogų tarybos posėdžių protokolai, seminarijos auklėtinių sąrašai, vertinimo žurnalai, baigimo atestatai, duomenys ir ataskaitos apie seminariją, susirašinėjimo, seminarijos pastatų remonto ir kiti veiklos dokumentai. Atskiros Panevėžio mokytojų seminarijos bylos yra tyrinėtos Baltarusijos istorikų.

Iki evakuacijos Panevėžio mokytojų seminarijos archyve buvusių Troškūnų, Palėvenės, Biržų gimnazijų, kitų progimnazijų, parapiinių mokyklų dokumentų Baltarusijos nacionaliniame istorijos archyve nerasta. Šiame archyve taip pat buvo atlikta ir Pirmojo pasaulinio karo metais evakuotų į Vitebską Šiaulių vyrų ir mergaičių gimnazijų, į Mogiliavą – Panevėžio ir Raseinių liaudies mokyklų inspektorių dokumentų paieška, bet ir jų rasti nepavyko. Kaip paaiškino Baltarusijos archyvistai, Panevėžio mokytojų seminarijos dokumentai per karus išliko tik dėl laimingo atsitiktinumo.

Surasti iki šiol Lietuvoje nežinomi Panevėžio mokytojų seminarijos dokumentai yra reikšmingi šios seminarijos ir Lietuvos švietimo istorijos tyrinėjimams. Panevėžio mokytojų seminarijos veikla 1915–1918 metais Mstislavlyje iš viso nėra tyrinėta. Seminarijos dokumentai surasti pernai pažymint jos įkūrimo 140-ąsias metines. Norėtusi susitarti su Baltarusijos nacionaliniu istorijos archyvu, kad būtų padarytos šių dokumentų skaitmeninės kopijos ir saugomos pas mus Lietuvoje.

Leonas Kaziukonis